

ance to the general prevention of crime. The question should be asked thus: Would it impair the general obedience to law if it became *usual* to suspend punishment conditionally or reduce the punishment to a minimum in similar cases?

In conclusion the author points out the value of a systematic empiric study of the connection between criminal law and administration of criminal justice on the one hand and the conduct of the citizen on the other, and also of the interaction between the penal system and other factors influencing this conduct. Since Lombroso an enormous amount of work has been bestowed on the research of the physical and mental conditions of the offenders, their family relationship, financial conditions, etc. The result has compelled us to dismiss all generalizing theories on the etiology of crime. In criminology we have done with the slogans. A corresponding study of the *psychology of the law-abiding citizen* has not been undertaken. So far, we may say — if we choose to push it a little to an extreme — that we are today in the pre-Lombrosian period. Sociologists and psychologists have got a vast and difficult field of research in front of them.

Bør den norske straffelov revideres?

Psykopatologiske tilstander som krever en særegen straffere-
rettlig behandling.

Af professor, dr. med GABRIEL LANGFELDT.

Etter frigjøringen har det i Norge særlig vært 3 rettssaker som har vakt offentlig diskusjon omkring de rettspsykiatriske konklusjoners form og innhold, nemlig *Quislingsaken*, *Knut Hamsuns sak* og *Carstein Brekke-saken*. Det er i og for seg bemerkelsesverdige at der åpenbart må slike sensasjonelle saker til for å sette visse straffelovsparagrafers virkemåte i relief. Når man betenker, hvor mange forbrytere av den *ordinære* type som eksempelvis i de over 20 år vår sikringslov har vært praktisert har fått et tillegg på både 5 og 10 år til sin straff (i form av sikring), fordi de har hatt en svekkelse av sjelsevnen uten at der har vært reagert særlig sterkt på det, må det i humanitetens navn sies at litt sensasjon omkring rettssaker *kan* være av det gode, selv om den, som i Brekke-saken, også kan anta utiltalende former.

I *Quisling-saken* avga de oppnevnte sakkyndige en meget kort erklæring til Statsadvokaten, sålydende: »Etter anmodning i Deres brev av 8. ds. har vi undersøkt og eksaminert Vidkun

Quisling. Vi har herunder ikke funnet symptomer som tyder på at han er sinnssyk og heller ikke noe som taler for at han er en person med mangelfullt utviklede eller varig svekkete sjelsevner. Vi finner derfor ikke grunn til å tilråde at han underkastes judiciell psykiatrisk observasjon», Oslo 18. juni 1945. De sakkyndige var dr. med. Johan Lofthus og overlege Jon Leikvam.

Denne erklæring har vakt atskillig diskusjon idet man på flere hold ikke har kunnet forstå at de sakkyndige kunne unnlate å tilråde psykiatrisk observasjon. Jeg hører til dem som ikke kan være enig i at der ikke kunne være tvil om sinnstilstanden hos en person som Quisling der høsten 1939 utformet et fredsforslag som skulle tjene til å bringe våpenstillstand mellom de krigførende nasjoner, som kunne skrive et verk som «*Universismus*» (— en av ham lansert ny lære der skulle tjene den oppgave å skape et helt nytt grunnlag for religion og moral, statsvesen og vitenskap —) og ennvidere en mann der uten noen som helst forutsetninger sendte inn ansøknning om å få Fyresdal prestekall. Det kan iallfall fastslås at der har vært atskillig mindre påtagelige sjelelige eienommeligheter som har foranlediget tilrådning om judisiell observasjon enn de her antydte. Jeg har tidligere framholdt, og fastholder det også i dag, at enten fikk man opprette standrett og henrette våre største forbrytere etter standrettens regler, eller også fikk man konsekvent gjennomføre vår straffeprosessordnings humane bestemmelser også når det gjaldt psykiatrisk observasjon. Det kan i denne forbindelse også nevnes at Psykiatrisk Forening i 1945 rettet en inntrengende henvendelse til fungerende Riksadvokat om å sørge for at der i alle fald hos alle krigsforbrytere hvor der kunne bli tale om dødsstraff måtte bli foretatt en psykiatrisk undersøkelse. Motivet for henvendelsen var det at overalt hvor det kunde bli tale om dødsstraff burde alle hjelpemidler, deriblandt mentalundersøkelse, der kunde tjene til belysning av om der hadde foreligget formildende omstendigheter, utnytted. Men henvendelsen ble ikke tatt til følge. Det forhold at Quisling ikke ble mentalundersøkt, var i hvert fall etter min mening et brudd på vanlig praksis i vår strafferettspleie, selv om formalia tilsynelatende var i orden. Vi har jo utadtil skiltet med at de humane rettsregler er blitt fulgt også når det gjelder dette rettsoppgjør med krigsforbryterne, men når man leser rettsreferatene fra Quisling-saken, kan en

ikke bli annet enn forbauset over den måte hvorpå de sakkyn- diges erklæring ble behandlet. De sakkyn- dige selv hadde under sakens behandling i Lagmannsrett ingen tilføyelser å gjøre, men en skulle jo ha ventet at iallfald *forsvareren* hadde eksaminert de sakkyn- dige om hvorledes de, når det gjaldt en så eiendomme- lig personlighet som Quisling, ikke hadde funnet grunn til iall- fall å *foreslå* ham mentalundersøkt. Men forsvareren hadde i Lagmannsretten ikke et eneste spørsmål å rette til de sakkyn- dige. I stedet for å eksaminere de sakkyn- dige, gikk forsvareren til angrep på selve ordlyden i straffelovsparagraf 39. Denne lyder jo slik:

Hvis en ellers straffbar handling er foretatt i sinnssykdom eller bevisstløshet, eller en straffbar handling er begått i be- visstløshet som er en følge av selvforlydning (§ 45) eller under en forbigående nedsettelse af bevisstheten eller av en person med mangelfullt utviklete eller varig svekkete sjels- evner og der er fare for at gjerningsmannen på grunn av en sådan tilstand atter vil foreta en handling som foran nevnt, kan retten beslutte at påtalemyndigheten i sikringsøiemed skal:

a) anvise eller forby ham et bestemt oppholdssted. (Derpå nevnes de øvrige sikringsmetoder b—f).

I sitt foredrag uttalte forsvareren bl.a.: »Jeg har sagt at jeg ikke tror de kurante begreper i rettsmedisinen strekker til i nærværende sak« »Det må hos tiltalte være til stede noe fysisk eller psykisk som ingen av oss, heller ikke legene forstår.« Og videre: »Jeg prosederer ikke på at tiltalte er sinnssyk eller har varig svekkete sjelsevner. Selvfølgelig er tiltalte, som vi hørte i går, fremmed for en slik tanke. Men jeg spør meg selv om de rettsmedisinske begreper som vi jurister for tiden pleier å operere med og som de sakkyn- dige i denne sak har anvendt i sin erklæring, egentlig strekker til: »utilregnelig«, »sinnssyk«, »normal«, »varig svekkete sjelsevner«. Den mann som sitter her som tiltalt har alltid vært en eiendommelig mann Det er mye som må forekomme oss alle underlig — hans filosofiske forord, hans tro på at han var mannen for å bringe våpenstill- stand mellom de krigførende høsten 1939, hans ansøknings om Fyresdal prestekall som retrettspost for stillingen som minister- president. Jeg kunne jo nevne mange andre ting, men disse faktorer springer sterkt i øynene.« Det står for meg som en selv-

følgelig ting at forsvareren, *når han hadde et slikt syn på siktetes personlighet* på tross av de sakkyndiges holdning til saken, iallfall burde ha framholdt som sin mening at siktete burde vært undergitt judisiell observasjon, og det virker på en psykiater nærmest som en parodi at man avbryter det store rettsapparat noen dager for å få siktete *neurologisk* undersøkt særlig med henblikk på om der skulle foreligge *hjernetumor*. Det hender som bekjent at man ikke ser skogen for bare trær.

Under saksbehandlingen gjorde jeg energiske forestillinger hos de sakkyndige, den rettsmedisinske kommisjon og overfor forsvareren om betydningen av å få Quisling mentalundersøkt, men uten at noen av disse instanser ville gå inn for det. Som siste utvei søkte jeg å bevege overlege Scharffenberg til å gå med på en felles henvendelse, men også der fikk jeg avslag. Scharffenberg, som etter frigjøringen gjentatte ganger har understreket de patologiske trekk hos Quisling, uttalte under en diskusjon i kriminalistforeningen at han ikke hadde noe mandat, men det forekommer meg at Scharffenberg ellers pleier å si fra når han har noe på hjertet, uten å ta det så svært høytidelig med mandatet.

Når jeg har trukket fram disse sider ved Quisling-saken, er det ikke for på ny å rippe opp i rettsoppgjøret — det må vi nå bli ferdige med — men fordi det er nødvendig som bakgrunn for drøftelsen av det av forsvareren reiste spørsmål, nemlig om de uttrykk som vår straffelov bruker når det gjelder psykopatologiske unntagelsestilstander er uheldige eller ufullstendige for sitt formål, nemlig til å dekke alle slike tilstander som bør bli gjenstand for en særegen strafferettslig behandling. Som det vil framgå av den måte hvorpå jeg har framstilt saken, mener jeg for det første at forsvarerens postulat er oppstilt på sviktende forutsetninger. Det at to sakkyndige etter ca. 10 dagers iakttagelse kategorisk erklærer at mentalobservasjon er unødvendig, innebærer nemlig ikke — slik som forsvareren uten videre synes å gå ut fra — at konklusjonen nødvendigvis ville blitt negativ om observasjonen var iverksatt. Jeg føler meg tvert imot overbevist om at hvis personen Quisling var blitt undergitt mentalobservasjon og vurdert etter de vanlige rettspsykiatriske overlegninger, så hadde de sakkyndige måttet konkludere med

at han led av mangelfullt utviklete eller varig svekkete sjelsevner. Sinnssyk ville han derimot neppe blitt erklært. På den annen side kan man nok være enig med forsvareren i at den betegnelse som straffeloven anvender — »mangelfullt utviklete eller varig svekkete sjelsevner« — er en *klisjé* som er lite egnet for personligheter av Quislings type. Betegnelsen har imidlertid nå gjennom over 20 års praksis fått sitt innhold, og det gjelder med dette rettspsykiatriske begrep som med andre (for eks. »bevisstløshet«) at også de fleste jurister har fått den fornødne innsikt i hva begrepet inneholder. Det er derfor *forbausende* at en så erfaren jurist som Henrik Bergh uten videre *avfinner* seg med at Quislings karakterologiske eiendommeligheter ikke skulle kunne plaseres innenfor de i straffelovens § 39 anvendte termini.

Ser vi litt nærmere på de nevnte begreper: mangelfullt utviklete og varig svekkete sjelsevner, så er jo betegnelsen *mangelfullt utviklete sjelsevner* i grunnen nokså lett å fatte. En må bare være oppmerksom på at den mangelfulle utvikling ikke gjelder bare intelligensutviklingen, men også de andre sider ved personlighetsutviklingen som følelsesliv, drifts- og viljeliv, etikk og moral. En intellektuelt høytstående personlighet kan således godt erklæres for å være mangelfullt utviklet hvis han er en dominerende maktskyk egoist der kynisk tilsidesetter alle hensyn for å nå sine mål og som herunder kanskje benytter seg av midler som røper betydelige mangler ved følelsesliv og moral. Hos slike personligheter finner man samtidig ofte vrangforestillinger om egen storhet og evner som sammen med maktbegjæret blir drivfjæren til den hensynsløse framferd. De fleste psykiatere vil vel være enige i at Hitler, Mussolini og Quisling hadde mange felles abnorme trekk som nokk kunde berettige til anvendelse av det norske rettspsykiatriske begrep mangelfullt utviklete sjelsevner. De var alle psykopatiske storforbrytere som satte ethvert hensyn til side for å tilfredsstille eget maktbegjær og trumfe igjennom sine paranoiske ideer.

Hva dernæst betegnelsen *varig svekkete sjelsevner* angår, så skal det medgis at denne betegnelse for den uinnvidde kan virke vill-ledende, idet *varig* i daglig tale vanligvis utlegges som stedsevarende. Av lovens premisser framgår imidlertid tydelig at be-

tegnelsen varig kun skal bety *lengre* varende. Der er altså intet til hinder for at en person i dag kan erklæres for å lide av varig svekkete sjelsevner, mens han ved ny observasjon f.eks. om to år kan finnes ikke lenger å være varig svekket. Betegnelsen finner anvendelse på de forbrytere hos hvem der etter organiske hjernesykdommer, gjennomgåtte sinnssykdommer, kroniske forgiftninger som alkoholisme samt etter alvorlige overanstrengelser og utmattelse er påviselige tegn på en alvorligere sjelelig svekkelse av lengre varighet. Særlig i forbindelse med den rettspsykiatriske erklæring om *Knut Hamsun* er det offentlig kommet til uttrykk at det må sies å være forbausende at en mann som i 1945 ble erklært for å lide av varig svekkete sjelsevner i 1948 kan skrive en bok som »På gjengrodde stier«. Hertil er å si at nettopp hos Hamsun forelå spesielle omstendigheter i form av hjerneblødninger som nok kan ha medført at hans sjelsevner i 1945 var mere svekket enn 3 år etter. Det er jo en vel kjent sak at der ofte kommer påtagelige bedringer av de psykiske defekter etter hjerneblødning. Derneft er å bemerke at betegnelsen varig svekkete sjelsevner nødvendigvis må bli et *relativt* begrep som må avgrenses i forhold til tidligere sjelsevner. Ingen som har lest »På gjengrodde stier« kan vel være i tvil om at denne bok faller fullstendig igjennom i forhold til hans tidligere produksjon. Jag akter imidlertid ikke her å drøfte hvorvidt Hamsun har svekkete sjelsevner eller ikke. Herom foreligger en lengre utredning fra overlege Ø. Ødegaard og forfatteren som det ville føre altfor langt å komme inn på her. Derimot kan det være god grunn til i forbindelse med Hamsun-saken å drøfte om betegnelsen varig svekkete sjelsevner bør revideres. Også for dette begreps vedkommende gjelder som for andre rettspsykiatriske begreper at kun den som har satt seg inn i lovens premisser kan være fortrolig med begrepenes innhold. Det gjelder jo også et begrep som f.eks. *skyldspørsmålet* der avgjøres av lagretten. Skyldspørsmålet er jo ofte komplisert, og lagretten trenger lagmannens rettsbelæring for å kunne ta standpunkt til om der i det enkelte tilfelle foreligger subjektiv skyld. Men det skal villig medgis at det i og for seg ikke er heldig at et begrep som *varig*, der i daglig tale kun benyttes i betydningen: stedsevarende, skal anvendes i betydningen av kun *lengre* varende. Under en konferanse av rettspsykiatere som nyli ble holdt etter initiativ

av den Rettsmedisinske Kommissjon, var der meget delte meninger om hensiktsmessigheten av å endre betegnelsen. Dels ble det framholdt at begrepet nå gjennom 20 års praksis var så innarbeidet at det ville være uhensiktsmessig å forandre det, dels ble det framsatt forskjellige endringsforslag om å endre varig svekkete sjelsevner til »lengrevarende eller varig svekkelse av sjelsevnene« (Madsen). Det kan i denne forbindelse være av interesse å nevne at i den svenske lov av 18. juni 1937 om »förvaring och internering i säkerhetsanstalt« heter det i § 1:

»Prövas nogon vid brotts begående hava lidit av varaktig själslig eller sexuell abnormitet som ej är att hänföra till sinnessjukdom eller sinnesslöhet, må domstolen i stället för straff ådöma förvaring i säkerhetsanstalt.« etc.

og i den danske straffelovs § 17 heter det:

»Befandt gerningsmanden sig ved den straffbare handling foretaget i en ved mangelfuld udvikling, svækkelse eller forstyrrelse af sjelsevnerne, herunder seksuel abnormitet, betinget varigere tilstand, der dog ikke er af den i § 16 angivne beskaffenhed, afgør retten« etc.

Mens den svenske straffelov altså kun benytter betegnelsen »varaktig själslig eller sexuell abnormitet« uten hensyn til dennes varighet, så har den danske lov også med kravet om at det skal dreie seg om en varigere tilstand. Uttrykket »varigere« er utvilsomt mere adekvat enn den norske benevnelse »varig«, og jeg synes nok der kunne være grunn til å gå over til en liknende betegnelse. Jeg finner videre at det forhold at den danske lov har tatt med også annen »forstyrrelse« av sjelsevnene enn mangelfullt utviklete og svekkelse, er heldig og kanskje kan imøtekomme kravet om at begrepene bør være mere elastiske enn de nåværende. Jeg kunne derfor tenke meg at det ville være heldig om begrepet »mangelfullt utviklete eller varig svekkete sjelsevner« i vår straffelov blir erstattet med begrepet:

»Mangelfullt utviklete sjelsevner, lengre varende sjelelig svekkelse eller annen alvorlig forstyrrelse av sjelsevnene«.

Hva de øvrige psykiske abnormtilstander som betinger en særegen strafferettslig behandling angår, skal nevnes at det etter

norsk lov kun er *sinnssykdom* og *bevisstløshet* der i henhold til straffelovens § 44 betinger absolutt straffrihet. Sinnssykdom er jo i og for seg et noenlunde klart medisinsk-sosialt begrep der også i rettspsykiatrisk praksis dekkes av de vanlige kliniske begreper. Annerledes med *bevisstløshet* i rettspsykiatrisk forstand. Det svarer ikke til noe klinisk begrep, idet tilstander der i medisinen betegnes som bevisstløse alltid er ledsaget av total opphevelse av all aktivitet. En mann som erklæres bevisstløs i rettspsykiatrisk forstand, f. eks. på grunn av atypisk rus, kan derimot utmerket godt begå et innbrudd eller et overfall. Jeg finner derfor betegnelsen *bevisstløs* for disse tilfeller uheldig og synes den terminus som benyttes i dansk og svensk straffelov, nemlig,

»sindssygdом eller tilstande der må ligestilles dermed eller åndssvaghed i højere grad« (den danske straffelov § 16)

respektive

»Gärning som begås av den, vilken vid handlingens företagande var sinnessjuk eller led av sådan rubbning i själsverksamheten, som är att jämställa med sinnessjukdom, vare strafflös; så och gärning, begången av den, vilken vid handlingens företagande befann sig i et tillstånd av höggradig själslig utvecklingshämning« (svensk straffelovs 5:5).

Da bevisstløshet i vår straffelov som nevnt faktisk ikke svarer til noe kjent klinisk begrep, kunne det være en fordel å gå over til en liknende betegnelse som i den danske og svenske straffelov.

Et overmåte viktig kapitel i vår straffelov, som er blitt særlig aktuelt i forbindelse med *Carstein Brekke-saken*, er spørsmålet om de psykiske abnormtilstander som ifølge loven kan betinge en *nedsettelse av straffen* under den for vedkommende handling bestemte lavmål. I Brekke-saken konkluderte de sakkyndige (avdelingslege P. Anchersen og professor G. Langfeldt) med at der hos siktede ikke forelå sinnssykdom eller bevisstløshet på gjerningstiden, at han ikke var en person med mangelfullt utviklete eller varig svekkete sjelsevner, og at der heller ikke på gjerningstiden var påvist noen forbigående nedsettelse av bevisstheten. I *premissene* framholdtes imidlertid at siktete på gjerningstiden antokes å ha vært i en avgjort psykisk abnormtilstand som nærmest måtte betegnes som uttrykk for en *personlighetsspaltning*,

men denne abnormtilstand var ikke av den art at den inngikk under betegnelsen: »forbigående nedsettelse av bevisstheten«. De psykiske abnormtilstander som ifølge den norske straffelovs § 56 kan betinge en nedsettelse av straffen under det for handlingen bestemte lavmål og til en mildere straffart, er for det første »når handlingen er foretatt i berettiget harme, under tvang eller overhengende fare eller under en forbigående nedsettelse av bevisstheten som ikke er en følge av selvforskyldt rus« — samt når handlingen er foretatt under en »bevisstløshet som er en følge av selvforskyldt rus«. Hvis den tilstand hvori siktete befant seg på gjerningstiden ikke inngår under noen av de her nevnte kategorier, er der altså ikke adgang til å nedsette straffen under lavmålet.

I tilfellet *Carstein Brekke* handlet siktete etter de sakkyndiges mening under innflytelse av sterke affekter som han ikke kunne få utløp for på noen av de vanlige måter — ved direkte tilfredsstillelse av sin erotiske trang, ved surrogater, ved sublimering eller ved resignering. Ledetanken hos ham var at iallfall ingen andre måtte komme imellom ham og den som han elsket, Randi Muren, og da hennes venn — som hun sa hun skulle forlove seg med — stilte seg hindrende i veien for at han skulle nå sitt mål, å eie Randi alene, dukket motivet om å rydde hennes utkårne, Oddvar Eiken, til side, op hos ham. Med det kjennskap som de sakkyndige gjennom observasjonen i Universitetets Psykiatriske Klinik hadde fått til siktetes tidligere og aktuelle mentalitet og ut fra aktmaterialet og hans egen forklaring, kom de sakkyndige imidlertid til at Brekke *ikke* kan ha foretatt forberedelsen til og selve mordforsøket etter helt kynisk beregning og med tilslutning av hele sin personlighet. Vi har — for i det hele å kunne forklare det passerte — måttet ty til den hypotese at Brekke har forsøkt å *tåkelegge motivet* for sin egen bevissthet, samtidig som han har sjaltet ut de følelsesmessige reaksjoner som hos et normalt individ ellers ville melde seg og forhindre utførelsen av et slikt kynisk forsøk. Det er disse sjelelige prosesser som vi har kalt *personlighetsspaltning* — et begrep som tidligere i denne utformning ikke er benyttet i norsk rettspraksis og som av den grunn har vakt en unødige stor sensasjon. De sakkyndige kunne selvsagt ha nøydt seg med kun å benytte uttrykket *psykisk abnormtilstand*, hvilket utvilsomt ville vært mere forsiktig etter-

som det jo i det hele er meget vanskelig å danne seg et sikkert begrep om de dynamiske prosesser som har foregått i siktetes sjeleliv på handlingstiden. Siktete hadde imidlertid god erindring for alt hva der hadde skjedd like fra de første forberedelser og har aldri lagt skjul på det. Dette medfører at der ikke kan sies å ha vært noen *nedsettelse av bevisstheten* på gjerningstiden, idet sådan regelmessig ledsages av større eller mindre erindringsmangel, *amnesi*.

Et spørsmål som de sakkyndige ikke har tatt opp til drøftelse i erklæringen, men som sikkert vil bli ventilert i forbindelse med sakens behandling i Høyesterett, er hvorvidt den tilstand hvori siktete befant seg på handlingstiden inngår under det som straffelovens § 56 kaller for *tvang*. Vanligvis siktes hermed utvilsomt til utenfra kommende tvang, og i den nåværende lovs premisser er ikke nevnt noe om at tvang kan bety *indre* tvang. Jeg har imidlertid forstått Riksadvokat Aulie derhen at dette etter hele lovens tilblivelse er forutsetningen, og hvis så er tilfelle, vil nok Brekkes tilstand på handlingstiden kunne komme til å inngå under dette begrep.

Tilfellet *Brekke* er imidlertid ikke det eneste tilfelle hvor det har vært vanskelig å få den psykiske abnormtilstand hvori siktete har befunnet seg på gjerningstiden til å passe inn under de begrep som omtales i den norske straffelovs § 56. Tidligere helt normale individer kan undertiden handle impulsivt eller iallfall nødtvungent på en måte som er helt vesensfremmed for dem, uten at der er noen påtagelig innsnevring av bevisstheten og uten at de etterpå i det hele kan forstå at det er dem som har utført handlingen. Slike impulsive eller nødtvungne handlinger, som man f.eks. kan se hos kvinner i menstruasjonsperioden eller i klimakteriet, kan nok med noen velvilje betraktes som tvangshandlinger der fremgår av *indre tvang*, men hvis det er forutsetningen at uttrykket *tvang* i straffelovens § 56 også skal innbefatte slike tilstander, bør rettspsykiaterne i langt større grad enn tilfellet er i Norge benytte seg av uttrykket *tvang*. Jeg kan ikke, som formann i Den Rettsmedisinske Kommissjons rettspsykiatriske gruppe, erindre i de siste 6 år å ha sett en eneste erklæring som konkluderer med at observanten har befunnet seg i en tilstand av *tvang* da han foretok de påklagete handlinger. Det forekommer meg at den til vår straffelovs § 56 svarende danske § 85 er langt mere elastisk og vellykket. Den lyder slik:

»Er en strafbar handling begået under indflydelse af stærk sindsbevægelse, anden forbigående sjælelig uligevægtighed eller andre særlige omstændigheder, der i så betydelig grad forringer den strafværdighed, som handlinger af den pågældende art regelmæssig vidner om, at anvendelse af den foreskrevne straf ville være uforholdsmæssig hård, bliver straffen at nedsætte og kan, når det pågældende straffebud ikke hjemler højere straf end hæfte, bortfalde. Hidrører den sjælelige uligevægt fra selvforskyldt beruselse, finder foranstående bestemmelse kun anvendelse, såfremt tiltalte ikke tidligere er fundet skyldig i lignende strafbar handling eller i overtrædelse af § 138, stk. 1 og 2, og kun under iøvrigt formildende omstændigheder.«

I sin kommentar til denne paragraf uttaler professor Helweg i sin bok »Den retslige psykiatri i kort omrids« følgende:

»Det drejer sig i disse tilfælde om en ganske overordentlig vanskelig vurdering af den forstyrrelse af sindsligevægten, som særlige omstændigheder kan medføre. Jalousi hos en person, der bedrages af ægtefællen eller kæresten, frygt hos en person, der mener sig truet, fortvivlelse over vanskelige livsforhold og andet lignende kan her komme på tale, men betingelsen for, at man kan statuere en ophidselse i den forstand, loven tager det, må være, at vedkommende virkelig har været aldeles ude af sig selv. En akut ophidselse, indgående som et led i selve handlingen, vil man ikke turde regne med; i så fald ville måske endog de fleste sværere forbydelser falde ind under den ret sjældent anvendte § 85. Således er det ikke ganske usædvanligt, at en voldshandling, der måske udløses af tilfældige omstændigheder, sætter voldsmanden selv i en ophidselse, der river ham med, så det ender med noget meget værre, end oprindelig tilsigtet, måske drab. Hvor derimod en gennem nogen tid oparbejdet affekt kulminerer i en forbrydelse, der står i misforhold til den pågældendes sædvanlige væremåde og moralske indstilling, vil man kunne være berettiget til at antage en sindsbevægelse i § 85's forstand. Ligeledes hvor det drejer sig om personer, der i nød og fortvivlelse ingen udvej øjner, eller måske netop på grund af deres affekt ikke kan samle sig til at benytte de foreliggende udveje og så griber til desperate handlinger.«

Det vil sees at den danske lov på dette punkt er langt mere elastisk og tillater en plasering av en rekke psykiatriske abnormtilstander som er vanskelige å anbringe under de betegnelser som vår straffelovs § 56 opererer med. Tilfellet *Brekke* synes jo nettopp å måtte henregnes under slike tilstander der — for å

bruke Helweps uttrykk — »gennem nogen tid oparbejdet affekt kulminerer i en forbrydelse der står i misforhold til den pågældendes sædvanlige væremåde og moralske indstilling«. Her — mener Helweg — »vil man kunne være berettiget til at antage en sindsbevægelse i § 85's forstand«.

Det kan i denne forbindelse være av interesse å gjengi hva en så erfaren rettspsykiater som professor Helweg sier om »*personlighetsspaltning*«. Hans uttalelse er riktignok sendt meg i et privat brev, men jeg fant den å være av så stor interesse i forbindelse med Brekkesaken at jeg har innhentet hans tillatelse til å offentliggjøre den. Han skriver: »Jeg er i det store og hele enig med Dem.*) Kun på et punkt er jeg ikke enig. De skriver at den art personlighetsspaltning er meget sjældne. Er de mon egentlig det? Mon ikke den mekanisme, som De beskriver, i virkeligheten er ret almindelig, det er kun sjældent at man tillægger den retslig betydning. Jeg mener at have set adskillige tilfælde af forbrydelse (tyveri eller andet) som sådan konfliktudløsende handlinger, tilsyneladende meningsløse, men i virkeligheten fra gærningsmandens side set uundgåelige. Jeg er endda tilbøjelig til at mene, at de er så almindelige at det er farligt i *vort nuværende retssystem* at give dem en undtagelsesstilling. Der er altfor glidende overgange til »normale« handlinger.«

Så vidt professor Helweps synspunkt som jeg tillegger megen stor vekt, bl.a. atskillig større enn professor Kinbergs, når han kategorisk avviser spørsmålet om personlighetsspaltning som foreddet. Personlighetsspaltning (Dissociation) er jo tvert imot meget drøftet i moderne psykologi.

Det er selvsagt riktig som av professor Helweg anført at der er alle mulige overganger fra det normale sjellevs spaltningstilbøyeligheter til de opplagt patologiske tilstander, og man må sikkert være varsom med å innføre det som regulært straffenedsettende moment. Spørsmålet om en tilstand av slik personlighetsspaltning skal vurderes som en så alvorlig psykopatologisk tilstand at den bør betinge en nedsettelse av straffen under det for vedkommende straffbare handling gjeldende lavmål, må avhenge av om handlingen selv er så vesensfremmed for utøveren at den uten videre tyder på patologiske mekanismer og om den

*) Der siktes til: G. Langfeldt: Personlighetsspaltning. Samtiden nr. 10, 1949.

skildring av tilstanden på gjerningstiden som utøveren gir stemmer med de vanlige tegn på en virkelig personlighetsspaltning. Jeg er fremdeles av den mening at de rettspsykiatriske kasus som vil inngå under en slik kategori vil bli rett få, i hvert fall er jeg enig i at man må være meget varsom med anvendelsen av en slik terminus.

Hvis den sakkyndige imidlertid kommer til at gjerningsmannen på tiden for de påklagete handlinger befant seg i en tilstand der medførte at han ikke hadde kontroll over sine handlinger — handlingen framgikk som en nødtvungen løsning av konflikten — da mener jeg at en human strafferettspleie ikke kan unngå å ta hensyn til slike tilstander når straffen skal utmåles. — Det er meget mulig at det i slike tilfeller vil bli nødvendig med sikringsforanstaltning samtidig med kurmessig behandling, men det afhenger av faren for gjentakelse av de påklagete handlinger.

Vi har nå sett hvorledes dansk og norsk straffelov vurderer psykiske abnormtilstander i strafferettslig henseende, og det vil være av interesse også å drøfte hvordan svensk lovgivning behandler disse.

Kinberg har, utelukkende på basis av sensasjonelle avisartikler, oppgjort seg en ganske bestemt mening om hvordan tilfellet burde behandles. Det utrolige har hendt at en så erfaren rettspsykiater som *Kinberg* har latt seg forlede til å skrive en hel kronikk*) om et rettspsykiatrisk kasus som han i det hele ikke har hatt anledning til å sette seg inn i, men kun kjenner fra avisartikler, og konkluderer med å si: »Om Brekke begått sina brott i Sverige under identiska omständigheter och om jag haft att yttra mig om hans sinnesbeskaffenhet och kriminalpolitiska behandling så skulle jag, med utgångspunkt från hans synnerligen abnormal personlighet och hans ytterliga farlighet, ha föreslagit att han togs in på s.k. fast palviljong innom sinnessjukvården, den enda plats jag känner där det finnes någonlunda stora garantier för att han skulle hållas i säkert förvar och inte under själva anstaltvistelsen förgripa sig på medmänniskors liv.«

Skulle en tilsvarende behandling blitt gjennomført i Norge,

*) Stockholmstidningen 6. November 1949: Fallet Brekke.

ville det ganske enkelt bety at Brekke som sinnssyk måtte interneres i kriminalasylet. Nå er der riktignok den forskjell på norsk og svensk lov at også en psykopat kan frikjennes etter str.lovens § 5, idet det først og fremst er svære psykopatier som ifølge denne lov sidestilles med sinnssykdom, og han kan da også ifølge forvarings- og interneringsplanen anbringes i sikringsanstalt. Hos Brekke foreligger imidlertid hverken sinnssykdom eller alvorligere psykopati, så Kinberg har truffet sine konklusjoner på fullstendig bristende forutsetninger. Det kan derfor være av interesse å se litt på hvorledes man etter *svensk* lov *antageligvis* hadde villet måtte behandle Brekke om han var undergitt denne.

Den svenske *straffelovs* § 5 regner med 3 psykiske abnormtilstander som helt kan frikjenne for straff, nemlig: sinnessjukdom, sinnessløhet (= åndssvakhet) og »annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom«. — Sinnssykdom og åndssvakhet avgrenses omtrent som etter dansk og norsk straffelov. Til »annan själslig abnormitet« som i lovens § 5 omhandlet, vil etter *Rylander* følgende tilstander kunne henføres:

- 1) Visse svære tilfeller av konstitusjonell psykopati.
- 2) Visse psykiske defekttilstander ved organiske hjerneskaeder eller -sykdommer.
- 3) Visse sværere neurotiske sykdomstilstander.
- 4) Visse alderdomsforandringer der står på grenseområdet til senil demens.

Det er altså helt tydelig at denne paragraf kun kan komme på tale hvor der enten har vært sinnssykdom eller åndssvakhet på gjerningstiden eller hvor der foreligger andre kronisk invaliderende tilstander. Slike kan utelukkes hos Brekke som jo utenom den psykiske abnormtilstand på tiden for den situasjonsbetingete kriminelle handling aldrig har røpet påtagelige psykiske anomalier og derfor av de sakkyndige ble ansett som for øvrig normal. Å foreslå at en slik person skulle interneres i sikringsanstalt, bl.a. for å hindre at han under fengselsoppholdet forgrep seg på andre menneskers liv, kan kun den framsette som aldri har snakket et ord med Brekke, som ikke kjenner noe til aktmaterialet og som ikke er oppmerksom på at den forbrytelse

han har begått var betinget i *ganske spesielle situasjoner* og *affektbetonte konstallasjoner*, som neppe vil gjenta seg — iallfall ikke mens han er i fengsel. —

Av større interesse er det derfor om tilfellet ville inngå under den svenske straffelovs § 6 som lyder så: »Begår någon brottslig gärning under innflytande av annan själslig abnormitet än i § 5 avsees, må straffet när särskilda skäl därtill föranleda, nedsättas under det lägsta straff som för gärningen är stadgat.«

Som det sees benyttes her det rett rommelige begrep »*annan själslig abnormitet än i § 5*«. I et »Betänkande« fra 1942 angående »Strafflagens Tillräknelighetsbestämmelser, Sinnesundersökning M.M.« framholdes dog meget sterkt at »de fall där förhandenvaron av tillfällig rubbning av den psykiska jämvikten vid brottets begående föranleder ett behov att kunna sätta straffet under straffskalans minimum bliva så pass sällsynta att de böra kunna lösas nådevägen. Särskilt gäller detta de fall, där straffet obligatoriskt utgöres av livstids straffarbete eller straffskalan eljest är mycket snäv.«

Av særskillt interesse i forbindelse med Brekke-sagen er videre *professor Rylanders* uttalelse i hans *Rättspsykiatri* side 136 der han skriver: »Den psykiatriska vetenskapen befinner sig i stark utveckling, varunder olika åskådningar göra sig gällande, och olika betraktelsesätt anläggas på innebörden och omfattningen av olika abnormitetsformer. Man måste även räkna med att nya vetenskapliga rön kunna ge anledning att modifiera och revidera hittillsvarande betraktelsesätt och begrepp.«

Slik som tilfellet Brekke ligger an etter den norske rettsspsykiatriske erklæringen der konkluderer med at der ikke på tiden for de påklagete handlinger har vært noen psykisk abnormtilstand til stede og at der heller ikke forøvrig har vært noen påtagelig psykisk abnormtilstand hos siktete, synes den dom han fikk i lagmannsrett (12 års fengselsstraff) å være noenlunde adekvat, idet der altså er tatt hensyn til visse formildende omstendigheter. Siktete må jo dømmes etter gjeldende lov, og når tilstanden på tiden for de påklagete handlinger ikke går inn under straffeloven § 56, kunne det ikke bli tale om å nedsette straffen under lovens minimum. En annen sak er det at det i et slikt tilfelle — som også av den svenske straffelovs komité anbefalt — søkes om nedsettelse av straffen, nemlig hvis retten

var kommet til at den tilstand siktete befant seg i på gjernings-tiden nok kunne sidestilles med de andre i straffelovens § 56 omhandlede psykiske unntagelsestilstander.

Skulle jeg kort resymere hovedpunktene i denne artikkel, vil jeg si:

Både jurister og rettspsykiatere synes stort sett å være tilfredse med gjennomførelsen av den medisinsk-biologiske linje som nå har vært praktisert i Norge siden den siste revisjon av straffeloven i 1929, hvorved tilregnelighetsbegrepet er helt fjernet. Vi ønsker ikke på noen måte å komme tilbake til de filosofiske begreper som før den tid ble benyttet. Men skal loven bli tilfredsstillende, må den selvsagt følge med i den utvikling som rettspsykiatrien gjennomgår parallelt med den øvrige psykiatri. De rettspsykiatriske begreper må derfor bringes i overensstemmelse med den kliniske psykiatri og helst ikke operere med egne rettspsykiatriske begreper som har et annet innhold enn de kliniske enheter.

Jeg mener derfor at begrepet bevisstløshet bør fjernes fra loven og erstattes med »annen med sinssykdrom likestilt psykisk abnormtilstand«. Videre kan det være rimelig å erstatte uttrykket »varig svekkete sjelsevner« med »alvorlig sjeelig svekkelse av lengre varighet«. Endelig mener jeg at også straffeloven § 56 bør revideres således at der foruten »en forbigående nedsettelse av bevisstheten« som betingelse for en nedsettelse av straffen under lavmålet også tilføyes »annen alvorlig psykisk abnormtilstand som ikke betinger straffrihet etter straffelovens § 44«.

Slike endringer ville gjøre vår straffelov mere elastisk uten at der derfor oppstår noen risiko for misbruk, idet der jo i alle slike tilfeller må rettspsykiatrisk vurdering til, og denne må da holde seg til kliniske realiteter som må dokumenteres positivt. Det vil sikkert fortsatt kun bli enkeltstående tilfeller der inngår under straffelovens § 56, men et tilfelle som Carstein Brekke ville da utvilsomt blitt plassert der. Tilfellet er jo nokså enestående i skandinavisk rettspraksis, og det burde ikke forbause at forklaringen ligger i en sjelden forekommende psykisk abnormtilstand.

Gabriel Langfeldt.

Mental Abnormality in Norwegian Criminal Law.

The author gives an account of three famous Norwegian cases of considerable interest from a psychiatric point of view:

1) In the case of *Quisling* the author is of opinion that a mental investigation ought to have been carried out. Quisling had shown obvious signs of mental abnormality, probably falling within the § 39 of the Norwegian Penal Code.

2) To the public there has been some difficulty in understanding that *Knut Hamsun* — who published a book in 1948 — had two years before by psychiatric experts been declared to suffer from »durable mental deficiencies«. The author agrees that the term »durable« was not appropriate, and proposes to substitute it in the Penal Code by »mental deficiencies of longer duration«.

3) In the famous case of *Carstein Brekke* (an attempt of murder by poison which unintentionally caused the death of a child) the psychiatric experts declared that the defendant had been in a state of dissociation of mind when committing his attempt. Such a state of mind being of no significance according to the Norwegian rules of criminal responsibility, the author concludes that the principle of the § 85 of the Danish Penal Code ought to be adopted, permitting to take such extraordinary states of mind into account as an extenuating circumstance.